

APORTACIÓ AL CONEIXEMENT DE L'ESTAT DELS ESTUDIS CLÀSSICS AL TOMBANT DEL S. XVIII

L'OBRA DE C. VALLS I GELI

Josep Closa i Farrés

Vint anys després de la coneguda reial cèdula del rei Carles III, de l'any 1678, en què manà que els estudis de Gramàtica s'havien de fer només en castellà i no en llatí, o en les altres llengües peninsulars¹, es va publicar a Barcelona, seguint aquesta normativa, una obra gramatical, dedicada com moltes gramàtiques i diccionaris del mateix segle a la finalitat de facilitar l'ensenyament del llatí. Aquesta obra no va arribar, malgrat això, a ésser reeditada, segons sembla, per les poques dades de què disposem², tanmateix, però, és de gran interès com a reflex de l'època i del coneixement de la influència d'Europa a Catalunya en l'àmbit de l'estudi de les humanitats.

Aquest escrit és l'anomenat *Método práctico i fácil para promover los estudios de Latinidad i Bellas Letras* del, llavors presbíter i beneficiat de la Catedral de Girona, doctor Ciro Valls i Geli. És dividit en tres

¹ «Finalmente mando que la enseñanza de primeras letras, latinidad y retórica se haga en lengua castellana generalmente donde quiera que no se practique...», citat per COMAS, A., *Les Excel·lències de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1967, p. 10.

² PALAU DULCET, A., *Manual del Libro Hispano-Americano*, vol. XXV, Barcelona-Oxford 1973, núm. 351272, esmenta només aquesta obra de Valls i Geli. Una edició completa en tres volums es conserva actualment a la Biblioteca de Catalunya. A la mateixa biblioteca es troben també dues obres més del mateix autor, no esmentades per Palau. Cf. VALLS I GELI, C., *Sermón que en la función solemne celebrada en acción de gracias al Altísimo en la Iglesia Parroquial de Ntra. Sra. del Pino de la Ciudad de Barcelona... declara la beatificación de Josef Oriol...*, Barcelona, Cia. de Jordi, Roca y Gaspar, 1806; *Íd.*, *Septenario Doloroso...* Girona. A. Figaro, s.a., llibre aquest darrer que havia figurat amb el núm. 59437 a la Biblioteca de H. de Sagarra.

petits volums³ amb un total de més de mil pàgines, en realitat, mil tres-cents tretze. El conjunt constitueix un autèntic assaig sobre la problemàtica de l'educació a la segona meitat del segle XVIII espanyol i havia estat pensat en quatre volums, el darrer dedicat a ésser una antologia de textos llatins clàssics i moderns⁴, que sembla que no s'ha conservat, i no se sap de cert, tampoc, si es va arribar a publicar. Aquesta gramàtica llatina era el fruit de la labor docent del presbíter Valls, que també era catedràtic de lletres humanes del Reial Col·legi Conciliar de Sant Toribí a Girona⁵. El pròleg del seut tractat apareix dedicat al seu bisbe Thomas de Lorenzana i Butrón⁶, aleshores a la seu gironina, germà del famós F.A. de Lorenzana, bisbe de Mèxic i després de la seu de Toledo, on es consagrà a l'edició dels Sants Pares Toledans d'època visigòtica⁷. L'obra es fa ressò d'una època d'esplendor material i religiós, del qual pot donar idea l'acabament de la façana de la catedral gironina, un dels monuments més singulars de la ciutat, esmentada tant en l'*Iter Hispanicum* de H. Münzer⁸ l'any 1494, com després ho seria de nou en el famós *Voyage Pittoresque et Historique en Espagne* d'Alexandre de Laborde⁹

³ VALLS I GELI, C., *Método/ practico i facil/ para promover los estudios/ de Latinidad i Bellas Letras...*/ Barcelona, por F. Suriá i Burgada, Impresor del Rey. Con licencia del Consejo, Año MDCCCLXXX. Tomo I. Contiene un *Discurso Preliminar sobre la Educación que se dirige a los padres i ayos*, pp. 68-358-índices; Tomo II: *Disertación sobre el modo de enseñar a estudiar las Humanidades*, Barcelona, 1790, *ibid.*, 12-404-índices; Tomo III: *Colección de Expresiones Latinas, que se dirige a la niñez dedicada al estudio de la Latinidad*, Barcelona, 1790, *ibid.*, 12-459-índices.

⁴ VALLS I GELI, C., *Método practico i facil...*, t. III, p. 5: «Ni admiren que haya recogido poco de algunos autores i omitido enteramente otros, porque ya llenaran este vacío los que pienso extraer de los demas, que aqui faltan, en otro tomito...»

⁵ Cf. *Método practico i facil para promover los estudios de Latinidad y Bellas Letras dispuesto por el Dr. D. Ciro Valls i Geli, presbítero, beneficiado de la Santa Iglesia Catedral de Gerona, Catedrático en propiedad de letras humanas en el Real Colegio Conciliar de Sto. Toribio, Examinador Sinodal del mismo Obispado i de la Jurisdicción Castrense i Calificador del Santo Oficio por el Principado de Cataluña*, Barcelona, por F. Suriá i Burgada, 1790.

⁶ Cf. CASES, J. M., «Th. de Lorenzana», a ALDEA, Q., MARIN T.-VIVES, J., *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, Madrid, 1972, vol. II, p. 1348.

⁷ SIERRA, L., art. *F.A. de Lorenzana*, ALDEA-MARIN-VIVES, *op. cit.*, pp. 1346-48; AREVALO, F., *Epistola dedicataria, C. Sedulii Opera Omnia*, Roma, 1974, reproduït a MIGNÉ, J. P., *Patrologiae Latinae*, vol. XIX, París, 1846, cols. 433-434.

⁸ PFANDL, L., *Iter Hispanicum Hieronymi Monetarü* (1494-1495), *Revue Hispanique* (1920) p. 5: «... a Vigera per 5 leucas ad civitatem vetustam et nobilem Hieronam vocatam venimus. In qua sedes episcopalis et nobilissima fabrica...»

⁹ LABORDE, A. DE, *Viatge Pintoresc i Històric. El Principat*, Trad. i Pròleg d'O. Valls i Subirà. Notes de J. Massot i Muntaner. Abadia de Montserrat, 1974, vol I, p. 254, nota 44.

el 1808. Aleshores, Girona es trobava privada de la seva antiga Universitat, fundació del rei Alfons el Magnànim¹⁰, però es conservava el caliu dels estudis gràcies als jesuïtes, fins a l'extinció de l'orde a Espanya l'any 1767, i després, gràcies a la tasca del Seminari diocesà i del mateix bisbe Lorenzana, fundador de la biblioteca del Seminari de Girona i creador de catèdres per a l'ensenyament de la gramàtica i la retòrica. L'escrit de Valls i Geli té un gran interès com a reflex d'aquesta activitat.

El presbíter gironí es presenta com un home d'església preocupat per la seva labor docent. Coetani del ressorgiment econòmic de Catalunya dins l'Espanya borbònica, del qual també es fa ressò en els seus escrits¹¹, havia tingut ocasió de consultar a causa del seu càrrec de qualificador de la Inquisició a Catalunya i examinador del bisbat, a més de professor d'humanitats, un gran nombre de llibres i escrits i havia conegut una part considerable d'obres antigues i modernes referents als diferents coneixements, considerats com a més necessaris per a l'educació del jovent del seu segle.

Reflexionant entorn de la total indiferència de les noves generacions per l'antigor eloqüent i les belles lletres, el presbíter gironí es va decidir a escriure el seu tractat, a fi d'atraure el jovent a aquests estudis, fonament del bon gust a les belles lletres i les arts:

Por mas excesiva que parezca la veneración, con que los últimos siglos miraban à los escritores de la antigüedad elocuente, no era todavía tan peligrosa como la fatal indiferencia con que les mira la juventud de nuestros días, causa inmediata de la decadencia de los buenos estudios, de que tanto se lamentan los que aman las bellas letras... Los más grandes hombres, que vió florecer la España, la Italia, la Francia, pagaron el tributo de gratitud i respeto a los antiguos, en cuyas escuelas habían aprendido à remontar el vuelo sobre su mismo siglo¹²...

Aquesta visió del seu temps i de la finalitat dels estudis clàssics explica que Valls i Geli doni entrada en el seu llibre als autors antics i moderns, en llengües antigues i modernes. Per altra part, com es pot

---

Cf. també PLA CARGOL, J., *Gerona arqueològica y monumental*, Girona-Madrid, 1949⁹; Íd. *Gerona Histórica*, Girona-Madrid, 1949.

¹⁰ Cf. FOLCH, A., *Les Universitats de Catalunya al tombant del segle XVIII*, Barcelona, 1972, pp. 15-23; L'Estudi General de Girona; J.B. TORROELLA, *L'Estudi General o Universitat literària de Girona*, Girona, 1906.

¹¹ Cf. VILAR, P., «Dans Barcelone au XVIIIe siècle». *Estudios Históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, II. Barcelona, 1950.

¹² *Método practico i facil...*, t. 1, p. 43.

veure, en contrast amb escrits anteriors a la reial cèdula de 1768, com les famoses *Intruccions per a l'ensenyament dels minyons* del també gironí Mossèn Baldiri Reixac¹³, escrites en català i en defensa de la llengua catalana car anaven dirigides als nens de Catalunya, i publicades l'any 1749, el llibre de Valls i Geli, puix que és de data posterior, és escrit en castellà.

Valls es mostra bon coneixedor de les obres més recents publicades al seu temps i així esmenta el *Teatro Histórico Crítico de la Elocuencia Castellana* d'Antonio de Capmany¹⁴, publicat a Madrid, quatre anys tan sols abans del seu propi tractat, és a dir, l'any 1786, o les *Observacions de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* referents a l'Ortografia Llatina¹⁵, o les obres del pare Jerónimo Feijoo¹⁶, o les de l'humanista G. Mayans i Siscar¹⁷, o la *Historia crítica de España y de la Cultura Española* del pare J.F. Masdeu¹⁸, o les obres de Campomanes¹⁹, o les del canonge gironí i professor a la Universitat de Cervera i eminent historiador, el pare Dorca²⁰. La seva mateixa aportació coincideix amb els treballs de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona per la publicació del *Diccionario catalán-castellano-latino*²¹, ja suggerit pel bisbe Josep Climent de Barcelona en ocasió de la reial cèdula de l'any 1768, i que no es va editar fins l'any 1803.

Com ell mateix escriu²², i és evident en la lectura del tractat, les seves fonts bibliogràfiques són tant espanyoles com europees i, en gran part,

¹³ COMAS, *op. cit.*, p. 35 ss., pp. 49-50.

¹⁴ *Método practico i facil...*, t. I, pp. 58-59.

¹⁵ *Método practico i facil...*, t. II, p. 105. Valls i Geli apareix com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1806, durant la presidència de M. Godoy, Príncep de la Pau (1794-1808), segons consta en la portada del seu *Sermón que declara la Beatificació de Josef Oriol...*, Barcelona, 1806.

¹⁶ *Método practico i facil...*, t. II, p. 98: «el sabio Feijoo».

¹⁷ *Método practico i facil...*, t. II, pp. 34-35. Respecte a Mayans, cf. PESET, V., *Gregori Mayans i la Cultura de la Il·lustració*, Barcelona-València, 1975.

¹⁸ *Método practico i facil...*, t. I, p. 310 ss.

¹⁹ *Método practico i facil...*, t. I, pp. 7-8.

²⁰ *Método practico i facil...*, t. II, prólogo, pp. IV-V. Cf. ELIAS DE MOLINS, A., *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el s. XVIII*. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1903; ERGUIA RUIZ, C., «Sabios catalanes de los siglos XVIII y XIX» a *Razón y Fé. Revista Mensual Hispano-Americana*, núm. 104, 1934, pp. 344-358, esp. p. 346. En contrast amb el primer volum, on Valls i Geli tan sols esmenta Salamanca, Alcalá i Valladolid, com «las tres mayores Universidades de España»; en el segon fa un elogi de la Universitat de Cervera.

²¹ COMAS, *op. cit.*, pp. 40-41.

²² *Método practico i facil...*, t. I, pp. 62-63.

com era normal a l'època, franceses. La preocupació principal de Valls i Geli era donar a conèixer una obra de divulgació dels grans principis de l'educació, seguint les directrius dels grans pensadors i pedagogs del segle XVIII, obres que, en alguns casos, havien estat traduïdes al castellà, mentre que d'altres eren tan sols conegudes en una difusió més restringida i a nivell gairebé privat, guardades, com ell mateix, que era qualificador de la Inquisició a Catalunya²³, diu, amb gran cura a les biblioteques particulars, de totes les quals ell tracta de donar una visió de síntesi²⁴.

De fet, com era de suposar, falten en el tractat referències a la literatura de la Revolució Francesa o als seus ideòlegs, referències que es troben, en canvi, en els escrits de Melchor de Jovellanos²⁵. Com a home d'església, Valls pren cura de llegir i esmentar, entre altres escrits, les obres d'altres eclesiàstics francesos, com les de l'Abat de Pluche, o les de l'Abat Fleury²⁶, encara que, al mateix temps, el respecte a la ciència no li priva de fer la crítica de llur contingut, per més que fossin escrites per eclesiàstics, i així qualifica com de difícil lectura el Tractat de Física de l'Abat Nollet²⁷. De la mateixa forma que a les obres de Jovellanos, la visió del tractat de Valls i Geli és enciclopèdica i fa referències a diferents àmbits de les ciències, a més de les belles arts o les belles lletres. En aquest darrer àmbit, és molt interessant l'esment fugaç de J. J. Rousseau²⁸, encara que sigui de manera indirecta, mitjançant la seva citació en els escrits del Marquès de Caracciolo, com l'autor que criticava els perills del teatre, una de les formes d'educació popular de tot el segle XVIII.

La influència cultural de França en la segona meitat del segle XVIII hispànic, evident en el gran nombre de traduccions i llibres utilitzats com a obres d'ensenyament, es fa palesa fins i tot en el fet molt significa-

²³ *Método practico i facil...*, t. 1, pp. 19-20.

²⁴ Cf. FORT I COGULL, E., *Catalunya i la Inquisició. Assaig d'un coneixement desapassionat de la institució*, Barcelona, 1973.

²⁵ Cf. GALINO, M. A., *Tres hombres y un problema. Feijoo, Sarmiento y Jovellanos ante la educación moderna*, Madrid, 1953.

²⁶ *Método practico i facil...*, t. 1, pp. 20 i 262.

²⁷ *Método practico i facil...*, t. 1, p. 261.

²⁸ Cf. SPELL, J. R., *Rousseau in the Spanish world before 1833*, Austin, 1938. M. Batllori comenta la influència del filòsof no escolàstic en els escrits de figures espanyoles com P. Montegon, autor de la novel·la *Eusebio*, o el Abate Viscardo, en contrast amb la crítica per part del P. Masdeu. Vegeu BATLLORI, M., *La cultura hispano-italiana de los jesuitas expulsos*, Madrid, 1966.

tiu que la història d'Espanya era estudiada en un Compendi del jesuïta francès pare Duchesne, citat també per Valls i Geli, que recomanava també la lectura de la *Historia de la cultura española* del pare Masdeu, o la del pare Juan de Mariana, en contrast amb la història de la conquesta de Mèxic, tema per al qual només cita l'obra d'Antonio de Solís²⁹.

La seva visió personal de la cultura clàssica dins del marc educatiu del seu segle apareix exposada en els capítols XXIX a XXXI de la segona part del mateix llibre primer, dedicat a la literatura i als principis per a la instrucció literària. En aquesta secció, Valls exposa la seva *valoració de la llengua llatina* en el seu segle i la seva importància per a l'eloqüència, la retòrica i la poètica, al mateix temps que la seva posició en relació amb les altres llengües. Aquest és el seu judici de la llengua llatina:

*La lengua latina, lengua bella, grave, elegante, rica, la más proporcionada de todas para expresar y adornar los pensamientos y la llave de las ciencias, i que bien estudiada es muy util para leer las obras, que pueden hacernos sabios*³⁰

La seva visió, autèntica *laus linguae latinae*, apareix, al mateix temps, com a visió estètica i racionalista, segons els criteris característics del seu temps. A continuació, esmenta el lligam tradicional de la llengua llatina amb els àmbits de la medicina i la jurisprudència:

*Se oye hablar de Cicerón, de Livio, de Virgilio, de Horacio, i de otros muchos escritores conocidos en el orbe literario: un niño, que ignore la lengua en que escrivieron, se verá obligado á confesar su ignorancia con un afrentoso silencio. Ni pudiera entender, ni hablar el idioma de las leyes, pues con ella hablaron los juriconsultos romanos i les han imitado casi todos los modernos, ni entrar en la medicina, porque se han de saber muchas cosas, que no estan sino en latin*³¹...

De la mateixa forma, encara que pugui semblar sorprenent avui, en una primera reacció, Valls i Geli apunta amb certesa, sense cap dubte, encara que possiblement com a fruit d'una vivència personal per la seva qualitat d'examinador de la jurisdicció militar, l'interès del coneixement de les obres històriques antigues i de llur llengua per a un bon soldat:

*Hasta los militares tienen en el, como en sus fuentes, varios historiadores cuyas máximas i hechos deben leer para adquirir las calidades necesarias a un buen oficial*³²

²⁹ *Método practico i facil...*, t. I, pp. 315-316.

³⁰ *Método practico i facil...*, t. I, pp. 338 ss.

³¹ *Método practico i facil...*, t. I, pp. 338-339.

³² *Método practico i facil...*, t. I, p. 338.

com es va fer palès pocs anys després amb el gran Napoleó³³.

En darrer lloc, però amb la mateixa convicció, el presbíter gironí descriu el caràcter de *la llengua llatina com a llengua universal*, havent estat abans només llengua de l'orbe romà, i com després arriba a ésser admesa per totes les altres nacions amb un cert grau de civilització:

(el latín)... *habiendo sido antes el idioma de la capital del universo, lo han adoptado todas las naciones por propio*³⁴...

Pel que fa referència a les altres *llengües modernes*, Valls i Geli recomana, en primer lloc, l'estudi de la llengua francesa i toscana, seguides de l'estudi de l'alemany, i l'anglès, sense descuidar l'atenció al *grec clàssic*, llengua originària de totes les ciències i de la cultura d'Occident, encara que no era la primera llengua literària existent i de perenne influència...:

*Añadan otros idiomas, si hubiere la oportunidad de aprenderlos, como el alemán, el inglés, no olvidando el griego, recomendable por su nobleza, pues de la Grecia nos han venido todas las ciencias; por su antigüedad, porque los más antiguos monumentos de las letras, a excepción de la Sagrada Biblia, son griegos, por su belleza, magestad, utilidad, sino para aumentar en erudición, al menos para facilitar la inteligencia de las ciencias; siendo más propio, expresivo i copioso que todas las lenguas vulgares, en quienes estan vertidos los originales griegos*³⁵...

En el segon volum del seu tractat, es defineix amb més claredat la seva visió crítica de la llengua llatina. Curiosament, en contrast amb el to elogiós del *llatí com a llengua de cultura universal*, per oposició a les *llengües modernes*, *llengües vulgars* i d'influència llavors reduïda, Valls i Geli sorprèn els lectors en la seva classificació com a *llengua morta*, en tant que en el seu segle no era normalment parlada, encara que en un text citat, el presbíter gironí feia esment del *llatí parlat normalment als tribunals de justícia i als plets*, costum que es va conservar a Catalunya fins a la reial cèdula de Carles III, l'any 1768. Després d'aquesta data, l'estudi del llatí i de la llengua llatina va restar orientat només a l'àmbit de les obres escrites, idea que també apareix al programa d'estudis de Jovellanos, la seva influència a nivell general i nivell popular, esdevé molt més limitada, per això Valls i Geli redacta i dedica tot el seu tercer volum³⁶ a una antologia o compendi de modismes dels diferents autors

³³ Cf. NAPOLEÓN III, *Histoire de Jules César*, París, 1865.

³⁴ *Método practico i facil...*, t. I, p. 338.

³⁵ *Método practico i facil...*, t. I, p. 342.

³⁶ *Método practico i facil...*, t. III, prólogo, pp. 1-10, esp. p. 3.

clàssics, Terenci, Fedre, Sulpici Sever, Eutropi, Aureli Víctor, Nepos, Curci, Columel·la, Suetoni i Sal·lusti, a més de Ciceró, a fi de facilitar la lectura dels autors clàssics llatins i la composició de obres escrites en llatí.

Fidel al criteri de la veritat, el presbíter gironí inclou també, dins aquesta visió del llatí com a llengua morta, un dels fonaments d'aquesta definició tan tènica i gairebé d'ultratomba, com és el fet de descuidar-se del seu ensenyament per mitjà de la conversació³⁷ i com una llengua moderna o viva més, al mateix temps que la tendència a conservar la seva puresa ciceroniana va implicar que restés apartada, en principi, de tota innovació lexicogràfica o fonològica, inconvenients als quals s'havia d'unir la visió crítica d'ésser desconeixedora la seva pronunciació real³⁸ pels detractors de la llengua llatina, en contrast amb la visió més optimista de poder conèixer aquest punt mercès al testimoni de les inscripcions i monedes com apareix en els escrits del bisbe A. Agustí a Tarragona en el segle XVI, o la qüestió igualment sense solució, en apariència, de poder conèixer l'exactitud de la llengua dels antics romans³⁹, de fàcil resolució per comparació de llurs textos, com feia el mateix bisbe tarragoní esmentat. La llengua llatina reduïda a llengua escrita, llengua dominada per un excessiu ciceronianisme i tancada a qualsevol innovació lingüística esdevenia, com comenta el mateix Valls i Geli, una llengua sense gaire vida i marcada pel segell de la pedanteria⁴⁰. El tractat del presbíter gironí respon en el seu contingut a aquesta problemàtica, cercant els veritables valors de la llengua antiga de Roma i la seva significació per al jovent del seu segle.

D'acord amb aquesta preocupació, el treball de Valls i Geli, redactat a l'època del neoclassicisme, dedica especial atenció als autors clàssics, grecs i llatins, a més dels autors cristians o dels textos de les Sagrades Escripures a fi de donar una visió completa i cabal de l'antigor i de la seva significació per a la cultura posterior, i en especial per als mestres i professors de lletres humanes i també per a llurs estudiants i deixebles.

L'autor clàssic esmentat en més ocasions és, com era de suposar,

³⁷ *Método practico i facil...*, t. II, p. 51: «La lengua latina es una lengua muerta i se puede aprender no por via de conversación, sino por el estilo».

³⁸ *Método practico i facil...*, t. II, p. 75, 99.

³⁹ *Método practico i facil...*, t. I, cap. XXII: Las Antigüedades.

⁴⁰ *Método practico i facil...*, t. II, prólogo, p. VI.

Ciceró⁴¹, *príncipe de la latinidad i elocuencia*, al mateix temps que no deixava d'assenyalar la sublim eloqüència de la *Sagrada Escripura*⁴², seguint el judici del famós escriptor Longí en el seu tractat *Sobre l'estil sublim*. Els restants autors llatins apareixen en part agrupats segons el gènere literari o la finalitat de l'ensenyament. Així, com a cànon d'eloqüència hom esmenta Aristòtil, Dionís d'Halicarnàs, Longí, Ciceró i Quintilià⁴³, en tant que per la predicació es recomanava la lectura de Sant Basili, Sant Gregori Nicè, Sant Gregori Naciàncè, Sant Ambrosi, Sant Geroni, Sant Agustí, Sant LLeó, Sant Joan Crisòstom i Sant Cebríà⁴⁴. L'exposició dels autors més escaients per a la traducció comprèn tres pàgines a l'original, per esmentar tan sols els escriptors en prosa, menciona Q. Curci, M. T. Ciceró, Juli Cesar, Sal·lusti, L. Florus, Valeri Màxim, A. Gel·li, Flavi Vegeci, T. Livi, C. Tàcit, J. Frontí, Macrobi, Quintilià, Columel·la, Suetoni, Plini el naturalista, Plini el Jove, Vitruvi, Sèneca el filòsof i Celsus, i com a cloenda d'aquesta àmplia selecció, el presbíter gironí encara va anotar l'interès de no descuidar els autors humanístics, *i pasages de otros escritores antiguos i modernos fins al seu propi temps*⁴⁵.

Aquesta mateixa visió apareix en la seva selecció dels poetes llatins: Plaute, Terenci, Fedre, Ovidi, Virgili, Horaci, Juvenal, Persi, *i los que quisiesen de los poetas modernos*, és a dir els poetes humanístics i neo-humanístics⁴⁶.

És de destacar també el silenci del presbíter gironí entorn de la figura de Lucreci, poeta excels, però criticat en el segle XVIII en alguns àmbits religiosos per la seva visió materialista de l'existència. L'autor i assagista molt preocupat per la formació espiritual de les noves generacions passa en silenci el nom d'aquest poeta insigne, tanmateix, però criticat pel seu contingut ideològic i així mateix silencia la rehabilitació cristiana d'Epícur per Gassendi, la repulsa dels jesuïtes, l'admiració de Diderot i els Enciclopedistes per Lucreci, o el poema *Anti-Lucretius sive De Deo et Natura Libri IX* de l'Abat de Polignac⁴⁷. De fet, Valls i Geli només esmenta

⁴¹ *Método practico i facil.*, t. II, pp. 135-136.

⁴² *Método practico i facil.*, t. II, p. 122.

⁴³ *Método practico i facil.*, t. II, p. 131.

⁴⁴ *Método practico i facil.*, t. II, p. 121-122.

⁴⁵ *Método practico i facil.*, t. II, pp. 77-79.

⁴⁶ *Método practico i facil.*, t. II, p. 80.

⁴⁷ Cf. *Lucrece. De la nature*. Trad., introduction et notes de CLOUARD, H., París, 1954, p. VIII.

en una ocasió Epicur, en fer l'elogi dels grans pensadors de l'antigor⁴⁸.

Aquests silencis del presbíter gironí responen a la seva visió dels autors antics grecs o llatins i llur possible lectura a l'escola en mans del jovent:

ninguno de estos grandes hombres escribió para que la juventud aprendiese con sus escritos la latinidad en las escuelas; que á haber sido así, seguramente que lo hubieran hecho de otro modo. Mas hallandonos precisados a recurrir á estos... pues que con los modernos nunca llegaríamos á adquirir la latinidad pura, hemos de escoger, según el dictamen de Quintiliano, no solo los autores, sino también los pasajes más primorosos de sus obras... semejantes extractos, hechos con cuydado i discernimiento, serán utilísimos, i no tendrán los inconvenientes, que son inevitables, cuando se explican seguidamente libros, nada acomodados para la enseñanza⁴⁹

La finalitat del seu cànon d'autors no era traduir-los per complet, sinó llegir els passatges més interessants de cadascun, d'acord amb les característiques lingüístiques de l'autor i l'obra, i la facilitat i adequació per als estudiants.

En relació amb els autors moderns, Valls i Geli dóna a conèixer, mercès a la seva obra alguns dels que eren llegits en el seu temps, com els poetes neo-llatins imitadors d'Horaci, Relando o Cuneo, o P. Salinas, imitador de Marcial, o la poesia d'Alonso de Espinosa, les faules de Lafontaine i de Tomás de Iriarte⁵⁰, els hexàmetres de J. Pons, o les obres en prosa de Fenelon, preceptor del delfí, o de Theodor d'Almeida⁵¹.

La preocupació primordial de l'autor era que els alumnes llegissin textos en llatí, font autèntica per a aprendre la llengua i millorar l'estil, en contrast amb la tendència contrària, també present al segle XVIII de la memorització d'inacabables llistes de regles gramaticals, sense l'ajut de la lectura dels textos, fet que contribuïa a dificultar l'ensenyament de la llengua llatina en separar dos elements que sempre han d'anar junts, en totes les llengües antigues i modernes, per facilitar realment la lectura i comprensió dels textos. D'acord amb aquest pensament pedagògic, el presbíter gironí escriu:

⁴⁸ *Método práctico i fácil...*, t. I, p. 45: «... Empedocles, Pitágoras, Platón, Heraclito, Hipócrates, Anaxagoras, Aristóteles, Epicuro i Aristipo...».

⁴⁹ *Método práctico i fácil...*, t. II, pp. 37-38.

⁵⁰ *Método práctico i fácil...*, t. II, pp. 369, 352, 384, 348 i 370. Cf. també MENÉNDEZ Y PELAYO, M., *Biblioteca de Traductores Españoles*, Santander, 1951.

⁵¹ *Método práctico i fácil...*, t. II, p. 348. L'obra de Fenelon va merèixer ésser traduïda al llatí. Cf. FENELON, *Telemechiados libros XXIV e Gallico sermone in Latinum carmen trastulit*, París, S. A. Viel, 1808.

*Degense de ojear tanto a los Priscianos, Servios, Donatos, Valas, Albares, Tesauros, i otros varios, que sientan centenares de reglas para la construcción de nombres, verbos, participios, i se impugnan mutuamente sobre cien bagatelas i hagan familiarizar a los niños con los Fedros, Terencios, Nepotes, Tulios, Livios, Césares, Virgilio, Horacios i otros elegantes escritores... i veran como se pone la latinidad, la retórica i la poesia en un pie mas respetable i como se mejora la instrucción de la juventud*⁵².

És interessant com en l'àmbit pròpiament lingüístic el professor d'humanitats fa esment de les principals gramàtiques llatines antigues i medievals, llegides encara fins al seu temps, com a fonts primeres per a l'ensenyament més elemental: Servi, Donat, Priscià, els tres principals representants de l'antigor, L. Valla, un dels humanistes de la cort d'Alfons V el Magnànim i un dels autors més decisius en l'humanisme hispànic, Joan de Pastrana, un dels primers humanistes espanyols, i M. Alva-rez, humanista i gramàtic portuguès⁵³.

A més d'aquests gramàtics antics i humanístics, Valls i Geli com a catedràtic del Reial Col·legi Conciliar de St. Toribi a Girona coneixia també les darreres obres gramaticals publicades en el seu temps, com la *Gramática Latina* de G. Mayans i Siscar⁵⁴, editada a València l'any 1768, o la de Tomás de Iriarte⁵⁵, apareguda més tard, o la de Nebrija⁵⁶, que encara se seguia reeditant. És segur que com a catedràtic i professor podia tenir més facilitat d'arribar a la lectura d'aquestes recents, aleshores, aportacions lingüístiques i que s'afanyava a incloure en el seu tractat el seu judici crític o elogiós dels escrits llegits i que podien servir de guia a tots els mestres d'humanitats a qui dedicava la seva obra. Pel que fa a Mayans i Siscar, aquest autor és esmentat no pas per la seva famosa *Gramática Latina*, promulgada en principi pel Consell de Castella com a llibre de text per a les Universitats de la Corona d'Aragó, sinó com a defensor de la lectura de les comèdies llatines de Terenci⁵⁷. Aquest autor

⁵² *Método practico i facil...*, t. II, p. 11.

⁵³ Cf. CLOSA, J., «La Difusión medieval hispana de Ars Minor de E. Donato». *Anuario de Filología*, Universidad de Barcelona, 2, (1976), pp. 37-68.

⁵⁴ PESET, *op. cit.*, p. 211 ss.

⁵⁵ *Método practico i facil...*, t. II, p. 76.

⁵⁶ Cf. BASSOLS DE CLIMENT, M., «Nebrija en Cataluña», *Miscelánea Nebrija, Emérita*, 13, (1945), pp. 49-64. *Método practico i facil...*, t. II, p. 28: «I aunque en Nebrija se añadió la explicación castellana para la prevención de unos, é inteligencia de otros, i lo mismo vemos practicado en los demás autores de esta especie, i que estan en uso en las escuelas; con todo, las reglas son en latín que los niños no pueden entender sino por medio de versión...»

⁵⁷ *Método practico i facil...*, t. II, pp. 34-35.

llatí, igualment com Lucreci apareix jutjat com a perillós per al jovent, segons el criteri d'alguns cercles eclesiàstics de l'Espanya del segle XVIII. A València, el degà M. Martí va defensar *la moralitat de les comèdies* de Terenci i la seva puresa lingüística pel que corresponia a la llengua llatina, al mateix temps que recordava la valoració del poeta pels humanistes espanyols del Segle d'Or, com Nebrija, J. Lluís Vives, el Brocense, Pinciano, Sepúlveda... i la unanimitat de les universitats europees a considerar-lo com un dels autors més representatius de la llengua de Roma⁵⁸. Valls i Geli, com a representant de la Inquisició a Catalunya i com a religiós tenia una visió poc favorable de Terenci pel seu contingut, però, al mateix temps, com a llatí, admirava la seva puresa d'expressió en llatí, i així és un dels autors seleccionats en la seva antologia i per la mateixa raó accepta la defensa de l'escriptor clàssic per Mayans.

Com a complement de la lectura dels autors clàssics grecs i llatins, l'erudit presbíter gironí també recomanava les edicions modernes, fetes algunes a l'estranger com les antologies de Ciceró per Chompre, o la del jesuïta Pierre Joseph de Thoulié Olivetus, o Olivet, amb la seva edició de 1742, amb nou volums, o la de T. Livi per Rollin⁵⁹. El seu coneixement de l'aportació de la recent filologia europea es palesa també en la seva preocupació per les edicions correctes i la utilització de comentaris, i en aquest punt és molt revelador l'esment que fa de Jean Mabillon⁶⁰, autor esmentat i elogiat igualment per Feijóo o Voltaire per la seva aportació paleogràfica. L'interès de Valls i Geli pels problemes de la traducció dels textos llatins, la versió al llatí, la necessitat de conèixer un vocabulari bàsic, o la construcció en llatí i la pronunciació⁶¹ són elements que testimonien el seu coneixement de les principals qüestions debatudes des de llavors fins avui en l'ensenyament de la llengua llatina.

Per la seva admiració per Ciceró, Valls i Geli és emmarcat dins la *tradició del ciceronianisme a Espanya*, amb els brillants antecedents de Nebrija o d'A. Agustí, i contrasta la seva posició envers la tendència del seu temps de considerar difícil el llatí de Ciceró fins al punt d'equiparar-

⁵⁸ Cf. MESTRE, A., *Despotismo e Ilustración en España*, Barcelona, 1976, pp. 174-175.

⁵⁹ *Método practico i facil...*, t. II, p. 319, 39. Referent a Olivet, cf. SANDYS, J. E., *A history of classical scholarship. vol. II. Form the revival of the learning at the en of the Eighteenth century*, New York-London, 1967, p. 390.

⁶⁰ *Método practico i facil...*, t. II, p. 346; SANDYS, *op. cit.*, pp. 293-298.

⁶¹ *Método practico i facil...*, t. II, pp. 40-41, 75, 81-83, 84 ss.

lo a l'àrab⁶². Com a models de la seva admiració per Ciceró, fa esment de Pietro Bembo, figura eminent de l'humanisme italià, ja conegut i esmentat per A. Agustí, i de l'aportació de Mario Nizolio⁶³, humanista autor del tractat anomenat *Antibarbarus Philosophicus*, obra que combatia la terminologia escolàstica i defensava la lectura dels millors autors grecs i llatins, i que va merèixer l'honor de tornar a ésser publicada l'any 1760, mercès a la cura del filòsof Leibnitz. Aquesta visió cicero-niana del llatí justifica també el seu silenci entorn dels autors medievals, exceptuant l'esment de l'autor del llibre piadós de la *Imitatio Christi*, de Thomas de Kempis (1380-1471)⁶⁴.

Directament unit a la tècnica de la traducció s'hi troba l'ús del diccionari. Respecte d'aquest problema, Valls i Geli escrivia:

Figuremonos pues el entendimiento de un niño, cuyos adelantamientos le son tan amables, unas veces clavado en unas observaciones ininteligibles; otras aventurado en los rodeos de un lugubre diccionario, donde no halla lo que busca, i donde lo que encuentra le mete en un abismo de perplexidades. Si quiere hacer la aplicación á su materia, hay tanto precepto que observar, tanto escollo que evitar, tanto peligro que huir, que el desventurado, el misero muchacho no sabe donde está⁶⁵...

És possible una certa hipèrbole i ironia en la descripció del desconcertat estudiant, però recull al mateix temps vivències personals comunes a tothom que ha estudiat els autors llatins per primera vegada. És per això també que el presbíter gironí es mostra partidari de l'ensenyament viu del llatí:

...los idiomas no se aprenden sino por eco i por imitación. Aquí no hay diccionarios, no hay tropiezos, no hay desazones, no hay lágrimas⁶⁶

i d'acord amb aquesta visió pedagògica recomana:

Debe darse a los niños el latín con la versión castellana, de que resultará el provecho á los unos, el descanso a los otros, el gusto á todos. En ella tienen ya los significados, sin la necesidad de ir revolviendo Calepinos⁶⁷...

Com es pot observar, el famós diccionari d'Ambrosius Calepinus (1440-1511), precedent il·lustre de l'obra de Forcellini, i que encara va

⁶² *Método practico i facil...*, t. II, p. 8.

⁶³ *Método practico i facil...*, t. II, p. 403; SANDYS, *op. cit.*, pp. 145-146.

⁶⁴ *Método practico i facil...*, t. II, p. 32.

⁶⁵ *Método practico i facil...*, t. II, p. 6.

⁶⁶ *Método practico i facil...*, t. II, p. 110.

⁶⁷ *Método practico i facil...*, t. II, p. 41; SANDYS, *op. cit.*, pp. 373-374.

fonamentar el *Novus Thesaurus* de J.M. Gesner, publicat l'any 1749, al temps que se seguia publicant a Itàlia, arribant a conèixer una revisió feta pel mateix Forcellini, era el sinònim del Diccionari llatí. Al mateix temps, Valls i Geli no oblida l'esment de les altres dues obres magnes del seu segle en la lexicografia llatina, i que encara avui conserven el seu interès, com són el tractat anomenat *De particulis latinis* del jesuïta italià Horatius Tursellinus⁶⁸, obra publicada a Mainz en 1602, i el també italià Jacopo Facciolati⁶⁹, inspirador i guia del famós *Totius Latinitatis Lexicon*, portat a terme en realitat per Aegidio Forcellini, que recorda el seu mestre com *Jacopus Facciolatus magister meus, in litteraria republica illustre nomen*, és a dir, com un nom eminent en el món de les belles lletres. El *Totius Latinitatis Lexicon* va aparèixer l'any 1771 en quatre volums, i va ésser molt conegut a tot Europa i també a Espanya, com testimoniat l'esment de Valls i Geli. Una tercera obra lexicogràfica esmentada és l'*Antibarbarus*⁷⁰ de Christoph Cellarius (1638-1707), il·lustre humanista alemany, professor d'eloqüència i d'història, encarregat a més a més de la Biblioteca Universitària de Halle.

Entre d'altres llibres de complement per a la docència de les humanitats, a més del tractat de retòrica de Decolonia o la prosòdia de P. M. Alvarez⁷¹, l'humanista portuguès, es troba també el compendi d'Antiguitats Romanes de Nieuport, i el *Pantheum Mithycum* de Pomey⁷², o les obres i escrits del famós jurista alemany amic de G. Mayans i Siscar, G. Heineccio. És interessant de notar, que el tractat titulat *Fundamenta stili cultioris* d'Heineccio i el *De ritibus ac moribus Romanorum* de Nieuport, també eren recomanats per Jovellanos⁷³. Altres autors de l'època, esmentats també en l'obra de Valls i Geli, ofereixen un interès tan sols com a reflex de l'*exoticisme*, palès als escrits de Pietro della Valle o Monseigneur La Prince de Beaumont⁷⁴.

Molt més interès per als estudiosos de la filologia clàssica presenten d'altres aspectes de l'ensenyament de les llengües antigues a Europa i de les quals els presbíter gironí es fa ressò. D'aquesta manera es recull l'as-

⁶⁸ *Método practico i facil...*, t. II, p. 90; SANDYS, *op. cit.*, pp. 36-370.

⁶⁹ *Método practico i facil...*, t. II, p. 3; SANDYS, *op. cit.*, pp. 374-378.

⁷⁰ *Método practico i facil...*, t. II, p. 105; SANDYS, *op. cit.*, pp. 368-369.

⁷¹ *Método practico i facil...*, t. II, pp. 133, 350, 355.

⁷² *Método practico i facil...*, t. II, p. 93.

⁷³ GALINO, *op. cit.*, p. 189 ss.

⁷⁴ *Método practico i facil...*, t. II, pp. 20-22.

saig i la innovació de Sant Carles Borromeu⁷⁵ a Milà i el seu experiment de l'ensenyament del llatí mitjançant la lectura dels textos d'església en lloc dels autors clàssics, i que va canviar més tard per una formació clàssica i cristiana a la vegada del jovent. Un no menys curiós experiment per a l'ensenyament de la llengua llatina que Valls i Geli esmenta és la *utopia de la ciutat llatina*, on tothom havia de parlar només en llatí, res-sò d'una tradició d'època humanística, i que, com es veu, va arribar fins al segle XVIII, idea defensada per Morosio i desestimada per Heineccio⁷⁶. En darrer lloc també hi ha, segons la meua opinió, una mena de premonició de l'aplicació de la tècnica i la ciència a l'ensenyament del llatí, exemplificada un segle més tard en la *màquina per compondre hexàmetres* de John Clark, o les aplicacions de l'electrònica a la lingüística moderna i també a les llengües clàssiques⁷⁷, en la visió de Valls i Geli de l'alumne desproveït dels seus preceptes i del seu diccionari com una màquina que no admet cap canvi, sense deixar de funcionar automàticament⁷⁸.

Si hom pensa en la magna aportació de G. Mayans i Siscar, l'obra del presbíter gironí Valls i Geli queda, en principi, reduïda a la categoria de les obres menors dins l'àmbit de les grans aportacions del segle, tanmateix, però, presenta i conserva al mateix temps un gran cabdal de dades d'interès referents als autors espanyols i estrangers llegits a Catalunya, Girona i Barcelona, durant la segona meitat del segle XVIII, i recull així mateix el testimoni de llurs il·lusions, utopies i premonicions de l'evolució futura i de les tendències dominants en l'àmbit de la filologia llatina i el seu ressò en l'àmbit hispànic.

⁷⁵ *Método practico i facil...*, t. II, p. 33.

⁷⁶ *Método practico i facil...*, t. II, p. 52.

⁷⁷ Cf. BLANDFORD, D. W., «The Eureka», *Greece & Rome*, 10, (1963), pp. 71-78.

⁷⁸ *Método practico i facil...*, t. II, p. 8. A títol d'exemple, cf. RODRIGUEZ CARRASCO, A., «Máquina digital para el aprendizaje de la flexión nominal griega y latina», *Actas del III Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid, 1968, pp. 442-447.